

Dağlık Karabağ'ın Statüsü: Dünyadaki Modeller

Elhan Şahinoğlu*

1980'li yılların ortalarında Dağlık Karabağ'da yükselen Ermeni ayrılıkçılığının asıl hedefi, bölgedeki özerk statülerini Ermenistan'la birleşmek veya bağımsız bir devlete dönüştürmektir. Taleplerine önce mitinglerle başlayan, daha sonra silaha sarılan ayrılıkçılar, kısa sürede Dağlık Karabağ'da yaşayan Azerbaycan Türklerini bölgeyi terke zorladılar. Çünkü burada yaşayan Azerbaycanlılar ayrılıkçıların Ermenistan'la birleşme ve bağımsızlık planları karşısındaki en büyük engeldi. Ayrılıkçılar henüz düşünceleri doğrultusundaki çalışmalara başlamadan önce asıl niyetlerini kesin olarak belirlemişlerdi. O dönemde, yani etnik temizlik yapılmadan önce Şuşa'da meskûn olan akrabalarım bazı Ermenilerin Hankendi'nden Şuşa'ya gelerek imza toplamaya çalıştıklarının şahidi olmuşlardı. İmza toplama kampanyası Hankendi'ndeki mitinglerden çok önce-leri başlamıştı. Anlaşılan o ki, ayrılıkçılar bu yöntemle Şuşa'daki Azerbaycan Türklerinin nabzını yokluyorlardı. Bu da onların, faaliyetlere başlamadan önce kapsamlı bir hazırlık çalışması yaptıklarını gösteriyordu. Sonuç olarak Ermeni ayrılıkçıların "hareket planı" iki halkın karşı karşıya gelmesine, savaşa, can

kayıplarına, soygunlara, Hocalı Soykırımı'na, on binlerce insanın katledilmesine ve hâlâ karmaşık görünen bu problemin çözümünün uzamasına sebep oldu.

Ermenistan ve Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun çözümü için bu zamana dek pek çok teşebbüs ve çözüm önerileri ortaya atmıştır. AGİT bünyesindeki Minsk Grubu 1990'lı yılların ortalarında peşpeşe "aşamalı", "paket" ve "ortak devlet" gibi çözüm önerilerini masaya koydu. "Aşamalı çözüm"ü Ermenistan, "paket" ve "ortak devlet" şeklindeki çözüm planlarını ise Azerbaycan kabul etmedi. Bu arada Paris'te, Key-West'te (ABD) ve Paris yakınlarındaki Rambouillet Şatosu'nda Azerbaycan ve Ermenistan başkanlarına anlaşma metinleri teklif edildi fakat bu görüşmeler de sonuçsuz kaldı. Şimdi masada "Madrid Prensipleri"¹ isimli çözüm planı var. Azerbaycan yönetimi bu belgeyi Güncellenen Madrid Prensipleri olarak adlandırıyor, Erivan yönetimi ve Minsk Grubu Eşbaşkanları ise bu ifadeyi kullanmaktan çekiniyorlar. Neredeyse hangi şehirde görüşme yapılıyorsa o şehrin adı ile yeni bir çözüm planı ortaya çıkıyor. Ancak adı ne olursa olsun, son prensiplerin genel mahiyeti bellidir: *"İşgal altındaki 5 bölge (Ağdam, Fuzuli, Zengilan, Kubadlı ve Cebrayıl) ve Laçin'in 13 köyünde işgal sona erdirilecek, mülteciler geri dönecek bütün iletişim hatları açılacak, Dağlık Karabağ için geçici statü belirlenecek, bölgeye niteliği henüz belli olmayan barış gücü yerleştirilecek, Laçin ve Kelbecer'in boşaltılma tarihi belirlenecek ve gelecekte Dağlık Karabağ'ın nihai statüsü konusunda bir referandum yapılacaktır."*

Azerbaycan yönetimi bazı istisnalar dışında bu prensipleri genel olarak kabul ettiğini açıkladı. Ermenistan ise hala düşünüyor. Plandaki tutarlılık onları tatmin etmiyor, bütün maddelerin Dağlık Karabağ'ın nihai statüsüyle ilişkilendirilmesini istiyor. Erivan

(*) Siyasi analist, Atlas Araştırmalar Merkezi Başkanı.

(**) Aktaran: Eldar Avşin Altaylı

(1) Madrid Prensipleri - Azerbaycan'la Ermenisyan arasında Dağlık Karabağ sorununun çözümü için AGİT bünyesindeki Minsk Çalışma Grubu tarafından her iki tarafa sunulan barış modelidir.

yönetimi sürekli olarak Dağlık Karabağ'ın nihai statüsünü belirleyecek referandum konusuna açıklık getirilmesini talep ediyor.

Azerbaycan yönetimi statü konusunun çözümünü genel olarak reddetmese de, planın ilk maddeleri yerine getirildikten sonra bu konunun görüşülmesinin mümkün olabileceğini vurguluyor. Aslında görüşmeler önceki yıllarda da olduğu gibi, "aşamalı" veya "paket" çözüm seçenekleri üzerindeki tartışmalar zemininde yürüyor.

Azerbaycan tarafının, "Önce topraklar işgalden kurtarılsın, mülteciler geri dönsün, sonra diğer sorunların görüşülmesi mümkün olabilir" şeklindeki talebi "aşamalı çözüm" planına uygun ise, Ermenistan tarafının ileri sürülenlerin statü sorunuyla birlikte çözülmesini talep etmesi, "paket çözüm" planı anlamına gelmektedir.

Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev, 2009 yılı Temmuz ayında Rusya'nın "RTR" televizyon kanalına verdiği röportajda çözüm planındaki referandum maddesinin açıklamasını şu şekilde yapmıştı: "Referandum 10 yıl, 20 yıl, 100 yıl sonra da yapılabilir veya hiç yapılmaya bilir de". Azerbaycan tarafı referandum tarihini kayıt altına alacak bir çözüm planına yeşil ışık yakamaz. Çünkü bu aslında Dağlık Karabağ'a yakın gelecekte bağımsızlık yolunun açılması anlamına gelecektir. Bütün Azerbaycanlı mülteciler Dağlık Karabağ'a geri dönse bile her durumda bölgedeki nüfus oranı Ermenilerin lehine olacaktır. Bu oranlarla yapılacak referandumun sonuçları ise şimdiden bellidir. Bu nedenle şu anda görüşmeler çıkmaza girmiştir ve cephe bölgesinde ateşkesin bozulması durumlarına sık sık rastlanmaktadır.

İlham Aliyev 2009 yılının Kasım ayında mülteci aileleri için yapılan konutların açılış töreninde yaptığı konuşmada, Dağlık Karabağ sorununun diplomatik yolla çözümünün zorlaştığını açıkça itiraf etti. Devlet Başkanının bu konuşmasından 4 sonuç çıkarmak mümkündür:

1-Ermenistan'ın tutumu sertleşmiş ve görüşmelerde gerileme söz konusu, Erivan süreci uzatmaya çalışıyor.

2-Ermeni lobisinin etkisi altındaki uluslararası kuruluşlar Karabağ sorununun çözümünü için çabalarını artırmıyor.

3-Minsk Grubu'nun faaliyetleri sonuç vermiyor.

4-Bu durumda Azerbaycan Ermenistan'a siyasi, ekonomik ve askerî baskısını artırmaya devam edecektir.

İlham Aliyev Ermenistan'ın gerçek nüfusunun 1 milyon 700 bin kişi olduğunu, Azerbaycan'ın nüfusunun ise 10 milyona yaklaştığını hatırlattı. Aliyev, Azerbaycan ekonomisinin şu anda Ermenistan'dan 7 kat, gelecekte ise 15 kat büyük olacağını, Ermenistan'ın ise bütün bölgesel projelerden izole edildiğini dile getirdi.

Ancak bu durum Ermenistan'ı kesinlikle rahatsız etmiyor, stratejik düşünme onlara yabancısıdır. Erivan yönetimi, geçmişten kendilerine miras kalan ayrılıkçılığın esiri olmuştur. Erivan, yakın geçmişte kendilerine diplomatik kanallarla teklif edilen ve onlara sermaye sağlayacak, kâr getirecek bölgesel projelerden de bu bölücü fikirlerden kurtulamadığı için vazgeçmişti. Halbuki bu bölgesel projeler onu Azerbaycan'la birlikte bölgenin en önemli devletlerinden biri hâline getirebilirdi. Gürcistan'ın Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum boru hatlarından ve gelecekte Bakü-Tiflis-Kars demir yolundan kazandıklarını ve kazanacaklarını bugün Ermenistan kazanabilirdi. Erivan'a bu istikamette hem Bakü, hem de batı devletlerinin başkentlerinden gerekli mesajlar gönderilmişti. Fakat Ermenistan farklı bir yol seçmeyi tercih etti.

Ermenistan ayak diremeye devam ediyor. Çözüm planının % 95'lik kısmında tarafların mutabık kaldığını vurgulayan AGİT Minsk Grubu'nun eşbaşkanları statü konusunda takılıp kalmış durumdadır. Tüm bu anlaşmazlıklar ve görüşmelerin çıkmaza girmesi

kalan %5'lik kısımdaki Dağlık Karabağ'ın statüsünü belirleyecek referandumun hangi tarihte yapılması ile ilgilidir. Bu madde, diğer bütün maddelerin tamamından ağır basıyor ve diplomatların dilinden, “eğer anlaşmada bir madde üzerinde anlaşma sağlanamadıysa, hiçbir maddede anlaşma sağlanamamıştır” cümlesi düşmüyor.

Azerbaycanlı yöneticilerin Dağlık Karabağ'ın statüsüyle ilgili olarak yaptıkları çok sayıdaki açıklama ve verdikleri röportajlarda bir konuyu özellikle vurguluyorlar; “*Dağlık Karabağ'a, dünyada mevcut olan özerkliklerin en azamisi verilebilir.*”

Bunun ne demek olduğunu anlamak için dünyada mevcut olan çeşitli özerklik modellerini inceleyerek, Dağlık Karabağ'la ilişkilendirmeye çalıştım. İncelemelerim neticesinde bende, Avrupa, Amerika ve Asya kıtalarını kapsayan farklı modellerin ana hatlarının aynı olduğu kanaati uyandı; “*İlk yıllardaki bölücülük ve ileri sürülen bağımsızlık talepleri, ardınca da az veya çok sayıda meydana gelen terör eylemleri, yönünü en sonunda birlikte yaşamının getirdiği avantajlara doğru dönüyor*”. Bu çizgi ise bölücü Ermeniler için, “bir çatışma diğerine benzemez” söyleminin pek işe yaramadığını ortaya koyuyor. Dağlık Karabağ'ın bu modellerden ne farkı var? Elbette bir çatışmada az, bir diğerinde daha çok kan dökülebilir, ancak bütün modellerde sonuç aynıdır. Genişletilmiş özerkliğin, halkların ve toplumların birlikte yaşamasının avantajları daha fazladır. Bu, bölgede devletler arasındaki dengenin korunmasına, bütün halklar arasındaki ilişkilerin kopmamasına fırsat yaratıyor. Nitekim Quebec² veya Porto Rico'da yapılan referandumlarda bağımsızlık taraftarlarının her defasında mağlubiyete uğraması tesadüf değildir.

Ermenistan yönetimi, özerk yönetimlerin herhangi birinde bağımsızlıkla ilgili bir referandum yapılırsa hemen bu modellere yöneliyor. Ancak görüldüğü gibi bu referandumlarda her zaman ayrılıkçıların istediği

gibi sonuçlanmıyor. Çünkü halkların yıllarca birlikte yaşaması ve bölgede güven atmosferinin oluşması sonucunda bağımsızlığa çok da ihtiyaç duyulmuyor. Azerbaycan da, önce işgal altındaki toprakların boşaltılmasını, geçmişteki ilişkilerin yeniden tesis edilmesini, iki halk arasındaki güven ortamının yeniden oluşmasını, Dağlık Karabağ Ermenilerinin özerkliğin geniş imkânlarından yararlanmasını ve dolayısıyla gelecekte herhangi bir referanduma ihtiyaç duyulmamasını, dolayısıyla Ermenilerin de bağımsızlık peşinde koşmanın uçuruma, yeni savaşlara ve katliamlara yol açtığını anlamasını istiyor.

Ermeni ayrılıkçılarının politikalarını şekillendiren tek uluslararası tecrübe Kosova'dır. Bu bölgenin bağımsızlığı birçok Batılı devlet tarafından tanındıktan ve BM'in Lahey Adalet Divanı'nda³ Kosova'nın bağımsızlık ilanının uluslararası hukuk kurallarına uygun olduğunun belirtilmesi sonrasında Erivan harekete geçmiştir. Ermenistan yönetimi Kosova'nın bağımsızlığının Dağlık Karabağ için örnek teşkil edebileceğini iddia etmektedir. Ancak Erivan, Rusya'nın öfkelerini üzerine çekebilirim düşüncesinden hareketle, Kosova'nın bağımsızlığını şimdiye kadar tanımamıştır. Bu da, Dağlık Karabağ'ın “bağımsızlığı” için uğraşan Ermenistan'ın bu “bağımsızlığı” şimdiye kadar tanımamış olmasına benziyor. Ermenistan siyasi çevreleri, Kosova'nın bağımsızlık sürecinin sürekli örnek olarak gösterilmesi ve onaylanması komşu Gürcistan'ın parçalanmasına yeşil ışık yakmak anlamına geldiğini bilmektedir. Türkiye ve Azerbaycan'ın ardından Gürcistan'la da ilişkilerin bozulması Ermenistan'ın şu anki durumunu daha da zora sokacaktır.

Batılı devletler Kosova'nın bağımsızlığını tanıdıktan sonra Rusya da eline geçen bu fırsatı değerlendirerek Abhazya ve Güney Osetya'nın “bağımsızlıklarını” tanıdı.

(2) *Quebec* - Kanada'da bir eyalet. Merkezi Quebec şehridir. Quebec, Kanada'nın en büyük eyaleti olmasının yanında, yalnız Fransızca'nın resmi dil olduğu tek eyalettir.

(3) *Uluslararası Adalet Divanı* - Birleşmiş Milletler'in en yüksek yargı organı (BM Antlaşması'nın 92. maddesine göre)

Hatta biraz daha ileri giderek Kırım'ı ilhak etti. Kremlin, kendi çıkarları gereği Batı'nın Kosova için "benzersiz" çözüm yolu olarak adlandırdığı bağımsızlığı "evrensel" yani herkes için emsal teşkil edebilecek bir çözüm yolu olarak kabul ettirmeye çalışmaktadır. Ancak Kosova modeli, Dağlık Karabağ için emsal teşkil edemez. Batılı devletlerin liderleri ve diplomatları bu hususun altını özellikle çiziyorlar. Kosova'da yaşayan Arnavut halk zamanında Sırbistan'ın etnik temizliğine maruz kalmış ve bu faktör Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasına öncelik verilmesini mümkün kılmıştır. Buna benzer kararların alınmasına, eski Yugoslavya yönetiminin Balkanlar'da yapmış oldukları katliamlar da etki etmiştir. Kosova'dan farklı olarak Dağlık Karabağ'da etnik temizliğe uğrayanlar ise Azerbaycan Türkleridir. Dolayısıyla bu iki bölge arasında benzerlik kurmaya çalışmak yersiz bir çabadan başka bir şey değildir.

4 Azerbaycan gibi bölücülükle karşılaşan devletlerin dünyanın çeşitli bölgelerindeki özerk yönetim biçimlerine ilgisinin artması kaçınılmazdır. Devlet bu modellerle ilgili her şeyi bilmeye ve incelemeye ihtiyaç duymaktadır. Dalay-Lama gibi dünya genelinde tanınan bir şahsın 2009 yılında İtalya'yı ziyaretinde özel olarak Güney Tirol'a gittiğini hatırlatmalıyız. Tibet'in özerkliği için görüşmeler yürüten Dalay-Lama'nın buraya yaptığı ziyaretin asıl gayesi, İtalya'ya bağlı özerk eyalet olan Güney Tirol'da halkların nasıl birarada yaşadıklarını yerinde görmek ve incelemektir. Bu ve bunun gibi tecrübeleri edinmeğe ayrılıkçı Ermenilerin de ihtiyacı vardır. Çünkü sonuçta Dağlık Karabağ'a verilecek statü dünyada mevcut olan diğer özerk yönetimlerden pek fazla olmayacaktır.

Aland Adaları - En Uygun Özerklik Statüsü

Dağlık Karabağ sorununun çözümüyle ilgili uygun olan modellerden bahsederken en çok Aland Adaları örnek gösterilmektedir.

Batılı bazı düşünce kurumlarında Dağlık Karabağ'ın gelecekteki statüsü değerlendirilirken hep bu model göz önünde bulundurulmuş ve karşılaştırma yapılmaktadır. Nitekim AGİT Parlamenterler Meclisi'nin Dağlık Karabağ özel temsilcisi Goran Lenmarker'ın birkaç yıl önce hazırladığı raporda Aland Modeli'nin Dağlık Karabağ sorununun çözümünde temel olarak ele alınabileceğini belirtmiştir.

Aland Modeli ve onun Dağlık Karabağ sorununun çözümü konusunda yapacağı pozitif katkı ile ilgili olarak Ada'da çeşitli dönemlerde konferanslar ve seminerler düzenlenmiştir. Bu organizasyonlarda bir araya gelen Azerbaycan'lı uzmanlar Aland Modeli'ni örnek alınabilecek makul bir yönetim tarzı olarak kabul etseler de Ermeni uzmanlar her zamanki olumsuz tavırlarını sergileyerek bu modelin Güney Kafkasya için uygun olmadığını iddia etmişlerdir. Ermeni uzmanlara göre modern bir çizgiye ulaşan ve azami derecede hoşgörüyü sahip olan Avrupa'da uygulanması mümkün olabilen bu modelin Güney Kafkasya'da hayata geçirilmesi mümkün değildir. Diğer bir deyişle Avrupa'daki halklar özerk eyaletlerde rahatça birlikte yaşayabiliyorsa Güney Kafkasya'da da sınırlar kesin olarak çizilebilir ve herkes kendi bölgesinde yaşayabilir. Ermenistan'daki çevrelerin bu yaklaşımları, Güney Kafkasya'daki barış ümitlerini suya düşürmektedir. Çünkü Ermenilerin çizmek istedikleri sınırlar bir başka devletin toprak bütünlüğüne darbe indiriyor, bu yaklaşıma da doğal olarak hiçbir devlet rıza göstermez. Sonuç olarak bu durumdan herkes rahatsız olmaktadır. Ermenistan'daki siyasi kurumlar ve uzmanlar Dağlık Karabağ için sadece bağımsızlık talep etseler de, Aland Adalarında düzenlenen toplantılarda gerçek özerkliğin nasıl olması gerektiğini Avrupalı uzmanların dile getirdikleri bilgilerle farkına varmaktalar. 2006 yılında Aland Adası'nda katıldığım konferansta Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin Azerbaycan'dan sorumlu eski raporörü İsviçre'li Andreass Gross'un sunuşunu

dinledim. Vaktiyle İsviçre parlamentosunda sözde “ermenî soykırımı” kararına lehte oy verdiği için Dağlık Karabağ sorununun çözümünde de tarafgir ve kasıtlı davranışlar sergileyebileceğini düşünmüştüm. Ancak sayın Gross bu konferansta Ermenilere dönerek, Dağlık Karabağ’a Aland Adası’ndakine benzer bir özerk statü verilmesinin sorun için en uygun çözüm tarzı olabileceğini belirtmişti. Gross, önerisi hakkında net bir bilgiye sahipti ve ne dediğini biliyordu. Çünkü zamanında Aland’ın statüsüyle ilgili kapsamlı araştırmalar yapan Gross, Azerbaycan’dan sorumlu raportör olduğu yıllarda Dağlık Karabağ sorunu konusunda yeteri kadar bilgi toplamıştı.

Aland, Baltık denizinde bulunan irili ufaklı 8 bin adadan oluşmaktadır ve yalnızca büyük adalarda yerleşimler vardır. Sakinlerinin büyük bölümünü İsviçlilerin oluşturduğu adalar 1808 yılına kadar İsviç Krallığı’nın yönetiminde ömür sürmüştür. İsviç o yıl Çarlık Rusyası ile yaptığı savaşı kaybedince Aland Adalarını ve Finlandiya’yı Rusya’ya bırakmak mecburiyetinde kalmıştır. 1917 yılında Rus İmparatorluğu’nun dağılması ile birlikte Finlandiya da bağımsızlığını ilan etmiş ve bu karar uluslararası kurumlar tarafından tanınmıştır. Aynı yıl Aland Adalarının İsviç kökenli halkı İsviçle birleşme konusunda çaba harcarsa da, Finlandiya Aland halkının kendi kaderini tayin hakkına karşı çıkmıştır. Ada’da imza kampanyası başlatılmış ve aynı zamanda da gizli örgütler kurulmaya başlamıştır. Ada’da silahlı olaylar gerçekleşmemiş olmasa da Finlandiya polisi bir grup ayrılıkçı İsviçli’yi tutuklamıştır. 1921 yılında Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam E. A. A.), Aland Adalarını Finlandiya’nın toprağı olarak ilan ediyor. Kararda ayrıca Finlandiya’dan ada halkının dilinin, gelenek ve göreneklerinin, kültürlerinin korunması da isteniyor. Finlandiya ve İsviç bu kararın yerine getirilmesi için ortak mekanizmalar kurma üzerinde çalışmaya başlamışlardır.

İsviç ile Finlandiya arasında imzalanan anlaşmaya göre, Aland halkının dilini,

kültürünü, adetlerini koruma konusu hukuki garanti altına alınmış bununla da asimilasyon tehlikesi ortadan kalkmıştır. İsviç, adalardaki İsviçlilerin güvenliğini ve soydaşları ile iletişim kurmalarının engellenmemesini teminat altına almıştır. 1922 yılında kabul edilen yerel yönetim kanununa göre oluşturulan mahalli parlamento -Lagting-, adaların içişleri ve bütçe konusunda kanunlar çıkararak birlikte yönetimi de kendisi tayin etmektedir. Finlandiya parlamentosu, kendi anayasalarına uygun olarak yalnızca Aland Adaları yerel yönetimi Lagting’in onayıyla yönetimle ilgili kanunlarında değişiklikler yapabilir. Lagting’in hukuki yetkileri eğitim ve kültür, sağlık ve ekonomi, ulaştırma, ekonomik uygulamalar, polis teşkilatı, posta, radyo ve televizyon yayınlarını kapsamaktadır. Bu alanlarda Aland’ın egemen devlet yetkileri vardır. Kalan yasama yetkilerinin tamamı -dış politika, medeni kanunun temel hükümleri, adli ve ceza hukuku, gümrük ve paranın dolaşımı- Finlandiya yetkileri dahilindedir.

5

Aland halkının menfaatlerini korumak için Finlandiya parlamentosuna adalar grubundan bir milletvekili seçilmektedir. Adalarda görev yapacak valiyi Lagting’in onayı ile Finlandiya cumhurbaşkanı tayin etmektedir. Valinin yetkileri Aland Adaları Temsilciler Konsey’ine (Konsey üyeleri eşitlik esasına uygun olarak seçilmektedir) başkanlık etmekten ve Lagting’in toplantılarını başlatıp sona erdirmekten ibarettir.

Ekonomi alanındaki ilişkiler de basit bir yapıya sahiptir. Finlandiya hükümeti vergileri, gümrük harçlarını ve diğer ödenekleri bütün ülkede uygulanan kurallara göre toplamaktadır. Adalar grubunun masrafları devlet bütçesinden ödenmektedir. Devlet kendi borcunu tahsil ettikten sonra gelirlerin bir bölümünü adalar için ayırmaktadır. Lagting, geriye kalan tutarı bütçe maddelerine uygun bir şekilde bölüştürmektedir.

Finlandiya cumhurbaşkanının Lagting’in kabul ettiği kanunları veto etme yetkisi

bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı kendisine gönderilen kanunları sadece iki durumda; adalar parlamentosu kendi yetki sınırlarını aştığında veya kabul edilen kanun Finlandiya'nın iç ve dış güvenliğine tehdit oluşturduğunda veto edebilir.

Adalarda yaşama hakkı aynı zamanda vatandaşlık hakkı olarak da kabul ediliyor. Adalarda doğan veya ebeveynlerinden biri Aland vatandaşı olan çocuklar bu hakka sahiptir. Alandlılar aynı zamanda Finlandiya'nın da vatandaşıdır. Adalara gidip orada 5 yıl yaşayan ve İsveç dilini bilen her bir Finlandiya vatandaşı Aland vatandaşlığı da veriliyor. 5 yıl ada dışında yaşayan her bir ada sakini vatandaşlık hakkını kaybediyor.

Gayrimenkule sahip olma hakkına getirilen sınırlamalar, ada topraklarını Alandlıların hakimiyetinde tutma arzusu ile açıklanabilir. Aland vatandaşları Finlandiya ordusunda hizmet etme yükümlülüğü konusunda bağımsızdır. Adalarda askerî üsler ve bu alanla ilgili çeşitli donanımların yerleştirilmesi yasaktır.

Aland, İskandinav ülkeleriyle doğrudan ilişki kurabilir. İskandinav Ülkeleri Bakanlar Konseyi çalışmalarına Aland hükümeti de katılıyor.

Dış politika, Finlandiya hükümeti ve parlamentosunun yetki sınırları içindedir. Ancak Finlandiya, Aland'ın iç işlerine etki edebilecek uluslararası antlaşmalar imzaladığında bu antlaşmanın yürürlüğe girmesi için Lagting'le anlaşmak zorundadır.

Böylelikle Aland modelini Dağlık Karabağ sorununun çözümü için uygularsak, bölgenin yerel parlamentosu iç sorunlar ve bütçe ile ilgili kararları kabul edebilir ve hükümeti oluşturabilir.

Dağlık Karabağ parlamentosu ve hükümetinin faaliyet alanları bunlardan meydana gelebilir:

- Eğitim ve kültür
- Sağlık

- Ekonominin bazı alanları
- Ulaşım
- Ekonomik uygulamalar
- Polis
- Posta hizmetleri
- Radyo ve televizyon

Aland modeline göre, Dağlık Karabağ aşağıdaki yetkileri;

- Dış politika
- Adli ve ceza hukuku
- Medeni kanunun temel hükümleri
- Gümrük ve paranın dolaşımını Azerbaycan devlet başkanı ve parlamentosuna devretmektedir.

Ekonomik alanda taraflar arasındaki ilişkiler bu şekilde kurulabilir: Azerbaycan hükümeti tüm ülkede olduğu gibi, Dağlık Karabağ'da da vergileri toplar, sonra da yerel yönetim bütçesine belirlenmiş miktarlarda devlet bütçesinden para ayırır. Ayrıca Dağlık Karabağ parlamentosunun kabul ettiği kararlar Azerbaycan cumhurbaşkanına gönderilir. Aland'da olduğu gibi Azerbaycan'da da devlet başkanı şu iki durumda, yani yerel parlamento yetki sınırlarını aşarsa veya kabul edilen kanun Azerbaycan'ın iç ve dış güvenliğine aykırı ise veto hakkını kullanabilir. Aland Modeli'ne göre, Dağlık Karabağ'da yaşayanlar Azerbaycan ordusuna zorunlu hizmetten muaf tutulabilir. Bölgede askerî üsler kurmak ve birlikler yerleştirmek yasaktır. Dağlık Karabağ, Ermenistan'la işbirliği yapma hakkına sahiptir.

Kısacası Aland modelinin uygulanması hâlinde yönetim hakkının çoğunu elinde bulundurabilecek olan Dağlık Karabağ Azerbaycan toprağı olarak kalır ve Ermenistan'la sıkı ilişkiler kurabilir ve bölge silahlardan tamamen arındırılır.

Aslında Aland Modeli'nin, Azerbaycan Anayasası'nın Nahçıvan'a verdiği haklardan

fazlalığı yoktur. Yalnızca Dağlık Karabağ'da Ermenilerle Azerbaycanlılar birlikte yaşayacaklarından dolayı Aland Modeli'nin sağlıklı olarak uygulanabilmesi için bazı ilavelere ihtiyaç duyulacaktır. Örnek olarak Dağlık Karabağ parlamentosu ve hükümetinin oluşturulmasında Azerbaycanlıların katılım durumu ve bölgede görev yürütecek polis teşkilatındaki oranlar açıklığa kavuşturulmalıdır.

Tataristan Modeli Ekonomik Refah Demektir

Dağlık Karabağ sorununun çözümü hakkında konuşulurken zaman zaman Tataristan modeline de vurgu yapılıyor.

Tataristan Cumhurbaşkanı Mintimer Şaymiyev, 1996 yılında Bakü'ye yaptığı ziyaret esnasında kendisine cumhuriyetin statüsü konusunda sorulan soruları şöyle cevaplandırmıştır: "Tataristan çok şey elde etmiştir. Biz Rusya'nın devlet organları ile ilk anlaşmayı imzaladığımızda Yeni Rusya'da yeni federatif oluşumların başlangıcını sağlayabildik. Bundan sonra cumhuriyetimizin üniter devlet olarak gelişmesinin önü açılmıştır. En önemlisi ise, Rusya Federasyonu'nun bütünlüğünün bozulmadan çatışmaların sona ermesidir. Bu sebeple arzu edilen demokratik bir devleti kurma sürecinde bütünlüğü bozmadan istenen hedefe ulaşabilmek mümkündür. Cumhuriyetimizde hayata geçirilen ve "Tataristan Modeli" olarak adlandırılan örnekten diğer bölge ve cumhuriyetler için de faydalanabilir".

Rusya Federasyonu'nun merkezinde bulunan ve 4 milyona yakın nüfusa sahip Tataristan'da 70 den çok halk yaşamaktadır. Halkın çoğunluğunu Tatarlar ve Ruslar oluşturmaktadır. Tataristan, SSCB dağılmaya başladığı arifede erken davranarak statüsünü yükseltmeği başardı. Rusya Federasyonu'nun bünyesinde özerk cumhuriyet olan Tataristan 30 Ağustos 1990 tarihinde millî egemenliği ile ilgili beyannameyi kabul etti. Egemenlik kararına göre, bölge resmen Tataristan Cumhuriyeti olarak kabul edildi.

O yıllarda Çeçenistan'da da bağımsızlık mücadelesi başlamıştı. Fakat Çeçenistan'dan farklı olarak Tataristan kuvvetleri Moskova'yla mücadeleye girmeden önce anlaşma imzalamaya çalışıyordu. Tataristan yönetimi Rusya'nın eski devlet başkanı Boris Yeltsin'in "ne kadar bağımsızlık alabiliyorsanız alın" sözünden yola çıkarak, Kremlin ile uygun şartlar altında anlaşma imzalamayı başardı.

Belki de 1990'lı yılların başlarında Rusya'da siyasi ve ekonomik karışıklıklar olmasa Tataristan'ın istediği sonucu elde etmesi çok zor olurdu. Çünkü yıllar sonra Rusya'da başa geçen Vladimir Putin Tataristan'ın özerklik haklarını sınırlandırmaya çalıştı. Örneğin Tataristan devlet başkanı artık halkın oylarıyla seçilmemekte, yerel parlamentonun resmî onayı ile Rusya devlet başkanı tarafından atanmaktadır. Bununla birlikte yerel yönetimin Tataristan'ı yönetmedeki asıl yetkisine dokunulmamıştır.

Tataristan'ın egemenlik anlaşmasında, "Tataristan Cumhuriyeti'nin statüsü, Tataristan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'nun ortak rızası olmadan değiştirilemez" kararı kendi ifadesini bulmuştur. Aynı zamanda Tataristan Cumhuriyeti'nin sahip olduğu toprakların sınırı onun onayı dışında değiştirilemez.

Tataristan Cumhuriyeti kendi yetkileri çerçevesinde bağımsız dış ekonomik ilişkiler kurabilir. Tataristan'ın dış ülkelerde ekonomik temsilcilik açma hakkı vardır. Anlaşmanın diğer maddesinde ise Tataristan Cumhuriyeti Anayasası ile ilgili değişikliklerin Tataristan Cumhuriyeti Devlet Konseyi'nde veya referandum yolu ile yapılabileceği bildirilmiştir.

Egemenlik anlaşmasınının 4. maddesi, Tataristan'ın büyük yetkilere sahip olduğunun göstergesidir: Tataristan Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ile ona ait kurumların ortak yetki alanları dışında, kendi hukuk düzenlemelerini, bütün yasaları ve diğer

normatif hukuki düzenlemeleri yapabilir. Federal kanunun düzenleyici hukuki maddeleriyle yerel kanunun düzenleyici maddeleri arasında aykırılık olursa Tataristan Cumhuriyeti'nin kabul ettiği hukuki maddeler geçerli olacaktır.

Başka bir maddede, Tataristan Cumhuriyeti'nin kendi yetkileri çerçevesinde yabancı devletlerle bağımsız dış ekonomik ilişkiler kurması, uluslararası antlaşmalar imzalaması, temsilcilikler oluşturması ve uluslararası örgütlerin çalışmalarına katılabileceği belirtilmiştir.

Tataristan Cumhuriyeti'nin devlet dili Tataristan Türkçesi ve Rusça'dır. Tataristan Cumhuriyetinin kendine ait devlet arması, bayrağı ve millî marşı vardır.

Bakü yönetimi 1994 yılından beri Tataristan modeline ilgi göstermektedir. Bu model konusunda en son olarak Azerbaycan Dışişleri Bakanı Elmar Memmedyarov görüş bildirmişti. Memmedyarov, Haziran 2008 yılında St. Petersburg'da Rusya Federasyonu aracılığıyla Ermeni meslektaşıyla yaptığı görüşme sonrasında şunları dile getirerek, *"Ermenistan'a çeşitli defalar dünyada özerkliğ'in hangi modeli mevcutsa, gelin onun üzerinde çalışalım. İsterseniz Tataristan modelini kabul edelim. İstedığınız model üzerinde çalışmaya hazırız."* demişti. Bakanın bu açıklaması uzun süre tartışma konusu olmuştu.

Elmar Memmedyarov'un Tataristan'ı örnek olarak göstermesi daha çok Moskova'ya yönelik dolaylı bir mesaj içermektedir, yani " Kendi uyguladığın bir mekanizmayı başkası için de tavsiye et". Ancak Kremlin bu mesajı soğuk karşıladı. Rusya Federasyonu politikacıları Tataristan özerk modelinin Dağlık Karabağ'a uygun olmadığını iddia ettiler. Onlara göre, Tataristan'da askerî anlaşmazlıkların ve muhtemel savaş kurbanlarının olmaması dikkate alınmalıdır.

Bu yaklaşım şekli Moskova'nın Dağlık Karabağ sorununun adil bir şekilde

çözümünü önemsemediğini göstermektedir. Kremlin, Tataristan örneğinde kendine uygun gördüğü şeyi Azerbaycan konusunda uygun görmeyerek ikiyüzlü bir politika uygulamaktadır. Tataristan şimdiki yüksek statüsünü sorunsuz bir şekilde elde etmiş olsa da ortada yerle yeksan edilmiş bir Çeçenistan örneği vardır. Oradaki savaş kurbanlarının sayısı Karabağ'dakinden bir hayli fazladır. Buna rağmen Rusya'ya teslim olan Çeçenistan bugün Rusya'nın hakimiyetinde Tataristan'ın statüsünden çok da farklı olmayan bir statüde varlığını sürdürmektedir.

Şaymiyev'in de belirttiği gibi Tataristan modeli başkaları için de olduğu kadar Dağlık Karabağ için de güzel bir örnek olabilir. Dağlık Karabağ'ın Tataristan'ın statüsüne ulaşabilmesi için bağımsız bir ekonomi politikası yürütmesi, ekonomik alanda bağımsız dış anlaşmalar imzalaması, yabancı ülkelerde ekonomik temsilcilikler açması, yerel yönetim enstitüleri kurması ve kabul edilen kanunların Azerbaycan mevzuatı ile uygun hâle getirilmesi, özetle yerel yönetimin büyük yönetim yetkilerine sahip olması anlamına gelmektedir.

Bu maddelerden de anlaşılacağı gibi, Tataristan daha çok ekonomik bağımsızlığa sahiptir. Çünkü Tataristan, Rusya'nın içinde bulunan en zengin bölgelerden biridir. Rusya Federasyonu'nun birkaç devasa fabrikası Tataristan'da bulunmaktadır, ayrıca bölge enerji kaynakları bakımından da zengindir. Tataristan, kazancının büyük bölümünü kendine saklamakta ve bu faktör bölgenin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Dağlık Karabağ'ın ekonomisinde ise tarım dışında övünülecek kârlı bir sektörü yoktur. Herhangi bir ilave yardıma ihtiyaç duymayan Tataristan'dan farklı olarak, Dağlık Karabağ'a Azerbaycan bütçesinden önemli pay ayrılması sağlanabilir. Ancak bu durum, bölgenin nihai statüsünün belirlenmesi sonucunda mümkün olabilir.

Güney Tirol: Referanduma İhtiyaç Duyulmayan Geniş Özerklik

2008'de Güney Osetya'da savaş başlamadan önce Gürcistan yönetimi bu bölge ve Abhazya için uygun bir statü arayışında idi. AGİT 1994 yılında Gürcistan yönetimine ve ayrılıkçı Güney Osetyalılara Güney Tirol modelini teklif etmişti. AGİT Güney Tirol'un statüsünün Güney Osetya için faydalı ve uygulanabilir bir model olabileceğini düşünüyordu. Ancak bu yöndeki teklif, o yıl her iki tarafın da itirazı sebebiyle, Güney Tirol modeli gündemden düşmüş oldu. Ayrılıkçı Güney Osetyalılar ve Abhazyalılar bağımsızlıktan başka herhangi bir alternatifi duymak istemiyorlardı.

Üzerinden yıllar geçtikten sonra Gürcistan yönetimi bu teklifi tekrar gündeme almak zorunda kaldı. Ülkenin eski Dışişleri Bakanı Gela Bejuaşvili, Tiflis yönetiminin Güney Osetya ve Abhazya problemlerinin çözümü için Güney Tirol modelini önerdiğini bildirdi. Bu maksatla her iki bölgenin temsilcilerinin Güney Tirol'ü ziyaret ettiklerini belirten Gürcü diplomat demecini; "Bu, Gürcistan için uygun bir modeldir. Görüşmeler özyönetim, yerel kaynakları kontrol ve federal yönetime katılım konuları üzerinde devam etmektedir" sözleriyle tamamlamıştı.

Güney Tirol İtalya'ya aittir ancak bölgede Almanlar nüfus olarak daha baskın durumdadır. Tirol aslında Avusturya topraklarındadır ve başkenti İnsbruk'tur. Ancak Tirol'ün güney kısmı İtalya'ya aittir. İtalyanlar bu toprakları Bolsano olarak adlandırmaktadır. Güney Tirol'ün yanında da İtalyanların çoğunlukta olduğu Trentino bölgesi bulunmaktadır. Güney Tirol Özerk Yönetimi iki ayrı halkın birlik içinde yaşamasına güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Tirol XIV. yüzyıldan itibaren Habsburg Hanedanlığı'nın yönetiminde yer almıştır. 1800 yılında İtalya Devleti kurulduğunda Trentino'daki İtalyanlar tarihî vatanları

ile birleşmek istemişler. Trentino'dan farklı olarak, Güney Tirol'da Alman halk çoğunluğu oluşturuyordu. 1910 yıllarında Güney Tirol'da 220 bin Alman ve 7 bin İtalyan yaşamaktaydı. Bu demografik duruma rağmen Birinci Dünya Savaşı sonunda Paris yakınlarındaki Saint-Germain'de 1919 yılında imzalanan barış anlaşmasına göre; Trentino ve Güney Tirol Avusturya'dan alınarak İtalya'ya verildi. Bu karar, bölgede yaşayan İtalyan halka kendi kaderlerini tayin hakkını vermiş olsa da bölgede yaşayan Alman halk aynı haktan mahrum edildiğini düşünüyordu.

1922 yılında İtalya'da faşistler yönetimi ele geçirdikten sonra bölgede yaşayan İtalyan halkın sayısı süratle artmaya başladı. Faşistler, Güney Tirol'de yerel teşkilatların faaliyetlerine ve Almanca konuşulmasına bazı yasaklar getirdiler. İşin ilginç olan tarafı, Alman faşizminin lideri Adolf Hitler'le İtalyalı faşist lider Benissimo Mussolini arasında 1939 yılında imzalanan anlaşmaya göre, Güney Tirol'de yaşayan Almanlar ya Almanya'ya göçecekler veya Roma yönetimine tabi olacaklardı. 1943 yılında Güney Tirol'da 176 bin Alman, 105 bin İtalyan yaşamaktaydı. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle bu durum tamamen değişti.

Viyana Yönetimi 1946 yılında galip devletlere müracaat ederek Güney Tirol'un İtalya'dan alınarak yeniden Avusturya'ya verilmesini istedi. Galip devletler İtalya'yı mağlup etmelerine rağmen Avusturya'nın bu talebini geri çevirdiler. Bunun karşılığında Avusturya ve İtalya dışişleri bakanları Paris'te bir anlaşma imzaladılar. Bu anlaşmaya göre, Güney Tirol İtalya'nın himayesinde kalacak, ancak dil, siyasi, ekonomik ve kültürel yönden özerklik elde edecekti. 1948 yılında ikinci adım olarak Güney Tirol-Trentino bölgesinin özerk statüsü kabul edildi. Trentino bölgesinde İtalyanlar çoğunlukta olduğundan dolayı özerk statüsünün hayata geçirilmesinde birtakım sorunlar yaşandı, eyaletle Roma hükümeti arasında bazı problemler görüldü. 1960 yılında Güney Tirol'de bazı terör

eylemleri meydana geldi, İtalya'nın bölgedeki resmî kurumlarına saldırılar düzenlendi.

Bölgede gerginliğin artmasından şikâyetçi olan Avusturya dışişleri bakanı, Güney Tirol konusunu BM Genel Kurulu'na taşıdı. Genel Kurul 1960 ve 1961 yıllarında Güney Tirol ile ilgili iki karar kabul etti. Bu kararlara göre, Avusturya ve İtalya görüşmelere başlayarak Güney Tirol ile ilgili anlaşmazlıkları ortadan kaldıracaklardı. Görüşmeler sonucunda 1969 yılında Güney Tirol'ün statüsü ile ilgili 137 maddelik bir belgeye imza atıldı. Bu belge, tarafların rızası sonucu onaylandığı için alınan kararların yürürlüğe konmasında herhangi bir engel teşkil edecek sorun ortaya çıkmadı ve kararlar saat dakikliğinde yürüyen bir mekanizmaya döndü.

Yeni duruma göre Güney Tirol ile Trentino bölgeleri ayrılmış ve Güney Tirol'de Alman nüfusun yoğun olduğu dikkate alınarak onlara daha fazla imtiyaz verilmiştir. Güney Tirol'e yasama ve yönetim hakkı tanınmıştır. Yıllar boyunca bölge liderlerinin merkezî yönetimle uyumlu çalışmaları sonucunda Güney Tirol'ün statüsü daha da güçlenmiştir. Avusturya hükümeti 1992 yılında "Sorunun Nihai Çözümü Deklarasyonu" adlı kararı kabul ederek, İtalya ile Güney Tirol konusunda herhangi bir toprak anlaşmazlığının kalmadığını bildirdi.

Bugün Güney Tirol'de hem Alman hem de İtalyanların hakları korunmaktadır. Güney Tirol'ün yasama ve yürütme hakları vardır. Tarım, turizm, madencilik, sosyal ve eğitim alanlarında kanunlar kabul edilerek hayata geçirilmektedir. Diğer özerk yönetimlerde olduğu gibi, dış politika ve savunma konuları merkezî yönetimin sorumluluğundadır. Toplanan verginin tahmini olarak %90'lık kısmı eyalette kalmaktadır, ayrıca devlet bütçesinden de bölgeye pay ayrılmaktadır. Bu oranlara bakarak Güney Tirol'ün gelirlerini istediği şekilde kullanabildiğini söyleyebiliriz.

Statü anlaşmasına göre, eğer Güney Tirol'de kabul edilen herhangi bir kanun

İtalya kanunlarına aykırılık teşkil ediyorsa sorun Anayasa mahkemesinde çözülüyor. Güney Tirol'de iki halk arasında çatışmaların yaşanmaması için görev dağılımında rotasyon ilkesine başvuruluyor. Yani herhangi bir makama bir süre Alman tayin ediliyorsa sürenin bitiminde aynı makama bir İtalyan atanıyor. Herhangi bir kanunun kabulünde iki halkın da menfaatlerinin gözetilebilmesi için parlamento ve komitelerde yapılan oylamalarda etnik faktörlere özel önem veriliyor.

Bununla birlikte, her yerde olduğu gibi Güney Tirol'den de ara sıra ayrılıkçı sesler yükselmektedir. Geniş haklara sahip olan eyalette hayat standartlarının yüksekliğine aldırış etmeden burada da bağımsızlık talebinde bulunanlar olmaktadır. Ayrılıkçı unsurlar, Almanlarla İtalyanların "birlikte" değil sadece "yanyana yaşadıklarını" iddia etmektedirler. Ancak halkın desteğini alamayan ayrılıkçılar azınlıkta kalmaktadır, çünkü Güney Tirol'un Alman nüfusunun bu tür sloganlara ihtiyacı yoktur. Güney Tirol'deki Almanlar istedikleri kararları kabul edebilmekte, arzu ettikleri şekilde yaşamakta ve bunun için de bağımsızlığa ihtiyaç duymamaktadırlar.

Vaktiyle AGİT'in Güney Osetya ve Abhazya'yı Güney Tirol'e çevirme senaryoları kabul edilseydi, kim bilir bugün Güney Kafkasya'da oluşan olaylar hangi yönde ilerleyecekti. Kesin olan bir durum şudur; Avusturya'dan farklı olarak Güney Osetya ve Abhazya'daki ayrılıkçıların arkasında Rusya vardır. Bu da, Güney Kafkasya'da Güney Tirol seçeneğini engelleyebilecek bir büyük gücün varlığına işaret etmektedir. Güney Tirol'ü manevi olarak destekleyen Avusturya'nın komşusu İtalya'yı zayıflatmak gibi bir planı yoktur. Rusya ise Tiflis'in siyasetini yönlendirmek için her zaman Güney Osetya ve Abhazya ayrılıkçılığında faydalanmaktadır.

Güney Tirol Avrupa'dan bir örnek olsa da, bu özerk statü ile Dağlık Karabağ arasında da benzerlikler bulmak mümkündür. Birinci benzerlik Dağlık Karabağ'da

olduğu gibi Güney Tirol'un de iki toplumdan meydana gelmesidir. İkincisi ise Güney Tirol bölücüleri ilk yıllarda Avusturya'dan güç alıyordu, Dağlık Karabağ bölücüleri de Ermenistan'dan destek almaktadır. Üçüncü benzerlik ise Avusturya'nın uluslararası toplumdan Güney Tirol'un savaşta mağlubiyete uğrayan İtalya'dan koparılmasını talep ettiği gibi Ermenistan da savaşta galip geldiğini iddia ederek, dünyanın Dağlık Karabağ'ın "bağımsızlığını" tanımasını istemektedir.

Şimdi Güney Tirol'de yaşanan sorunların çözümünü kolaylaştıran ve onu Dağlık Karabağ'dan ayıran faktörlere geçelim. Güney Tirol, İtalya ve Avusturya'nın ve bu eyalette yaşayan iki halkın birlikte çözdüğü bir problemdir. Ermeni ayrılıkçıları ise Azerbaycanlı halkı etnik temizlikle bölgeden çıkardıktan sonra problemi kendi çıkarlarına uyacak şekilde çözmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan Güney Tirol sorununun yıllarca yapılan masabaşı görüşmeleri sonucunda çözülmesi toprak sorunlarının aşamalı çözüme ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Ermenistan, Dağlık Karabağ sorununun çözümüyle ilgili olarak ileri sürülen plandaki tüm maddelere eşit yaklaşılmasını ve işgal altındaki toprakların özgürlüğünün referanduma götürülmesini istiyor. Güney Tirol örneğinde ise probleme aşamalı şekilde çözüm bulmuştur. Avusturya ve bölgede yaşayan Alman halk ilk yıllarda Güney Tirol için bağımsızlık talep etseler de, olayların gidişatına bakarak geniş bir özerkliğin daha makul olduğu kanaatine vardılar. Bağımsızlığın ileride bazı sorunlara yol açabileceğini anlayan Avusturya tarafı, sonraki yıllarda kabul edebilecekleri bir seçeneği aramaya öncelik verdi ve böylelikle devam eden süreçte bir galip veya bir mağlubun ortaya çıkmamasını yeğledi. Eğer burada yaşayan Almanlar da bölge statüsünün belirlenmesinde referandum seçeneğini sürekli olarak ileri sürmüş olsaydı, süreç başka tehlikeli şekillerde cereyan edebilirdi. Buna ihtiyaç duymayan her iki halk aynı siyasi, ekonomik ve kültürel ortamda varlığını sürdürmektedir. Şurası

kesin, Dağlık Karabağ ve diğer bölgelerde dökülen kanlar uzun süre hafızalarımızdan silinmeyecek. Ancak yine de, Dağlık Karabağ'da yaşanan kanlı olaylar sebebiyle Azerbaycanlılarla Ermenilerin "birlikte yaşamasının" objektif zorlukları vardır, lakin "yanyana yaşama"ya hiçbir şey engel değildir.

Almanların bu bölgeyi Güney Tirol, İtalyanların da Bolsano olarak adlandırması ilişkilerde herhangi bir problem oluşturuyor. Dağlık Karabağ'ın başkentini Azerbaycanlılar eski adı ile -Hankendi- Ermeniler ise Stepanakert olarak adlandırıyor. Uluslararası konferanslara katılan ayrılıkçı Ermeniler yaşadıkları şehrin Hankendi diye takdim edilmesine sürekli olarak itiraz ediyorlar, halbuki Güney Tirol-Bolsano örneğinde isim meselesinin tarafların kendilerine bırakılmasına karar verildiği görülmektedir. Minsk Grubu eşbaşkanları da son zamanlarda bu formülden istifade etmeğe başlamıştır. Eşbaşkanlar Bakü'de Hankendi-Stepanakert, Erivan'da ise Stepanakert-Hankendi ifadesini kullanmaya çalışıyorlar.

Güney Tirol'de verginin %90'ının eyalete bırakılması, ilave olarak İtalya'nın devlet bütçesinden de yararlanma mekanizması Dağlık Karabağ'da da işleme konabilir.

Dağlık Karabağ Modeli: Statüsüz Statü

Görüldüğü gibi bu analizde nakledilen özerk yönetimlerin yarı bağımsız ve kendilerine münhasır tarihleri ve gelişim yolları belirtilmiştir. Ancak ön sözde de kaydettiğimiz gibi özerk yönetimleri birleştiren faktörler onları ayrıştıran faktörlerden daha fazladır. En önemlisi ise, bu özerk yönetimler tarihten aldıkları acı dersleri doğru değerlendirerek, sonraki yıllarda çatışmaya değil işbirliği ve karşılıklı anlaşma yollarına yönelmişlerdir. İzlenen bu yol böylece hem özerk kuruluşları, hem topraklarında yaşadıkları devletleri, hem de bölgeyi karışıklıktan kurtarmıştır.

Ermenistan-Azerbaycan arasında mevcut olan Dağlık Karabağ sorununun da bir karışıklığa sebep olmadan çözümlenmeye ihtiyacı vardır. Bu da, karşılıklı tavizler verilerek bulunması gereken bir çözüm yoludur. Yakın tarihte yaşadığımız üzücü olayların uzun bir süre unutulamayacağı gerçektir. Ancak geleceği inşa etme ve yeni çıkabilecek savaşların ortadan kaldırılması için bir barış planı yapılmalı, önceki zamanlarda olduğu gibi Dağlık Karabağ'da iki toplum birlikte varlığını sürdürebilmelidir.

Madrid veya Yenilenmiş Madrid Prensipleri'nde Dağlık Karabağ için bir ara statü belirlenmiştir. Statüsüz statü gibi değerlendirilmiş bu durum, belirsiz bir geçiş sürecinde bütün taraflar için geçerli yoldur. Dağlık Karabağ'a verilen ara statü ile onun güvenliği garantilenmiş ve kendini yönetmesi teminat altına alınmıştır. Bu sırada işgal altındaki topraklar boşaltılmaya başlanacak ve geçiş koridoru meselesi çözülerek iletişim hatları açılacaktır.

Azerbaycan devlet başkanı 13 Temmuz 2009'da Londra'da Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde yaptığı konuşmada AGİT bünyesindeki Minsk Grubu eşbaşkanlarının önerilerinde bağımsızlığı elde edebilecek herhangi bir mekanizmanın hazır olmadığını, ancak ara statü ile problemi halletmenin mümkün olabileceğini şu sözlerle ifade etmiştir: *“Durum şundan ibarettir; Dağlık Karabağ bu güne kadar Ermenistan da dâhil olmak üzere hiçbir ülke tarafından resmî olarak tanınmamıştır. Bu da açık bir şekilde, Dağlık Karabağ'ın bağımsızlığını elde etmesinin imkânsız olduğunu gösteriyor. Peki hangi sonuca ulaşabiliriz? Dağlık Karabağ'da Ermeni ve Azerbaycanlılar birlikte ve barış içinde yaşayabiliriz”*. Başka bir deyişle bu iki halk, şu andaki statüsüz durumda da birlikte yaşayabilir.

Ermeniler neyi istiyor? Dağlık Karabağ en azından şimdiki gibi belirsiz statüsünü korusun, Ermenistan'a erişim imkanı elde etsin, uluslararası güvenliği teminat altına alınsın.

Biz ne talep ediyoruz? İşgal altındaki tüm topraklarımız boşaltılsın, mülteciler yeniden kendi yurtlarına dönsün, Dağlık Karabağ'da yaşayacak vatandaşlarımızın can güvenliği sağlansın ve bölgede referandum yapılmasın. Ara statü bütün bunların bir arada yapılmasına imkan sağlamaktadır.

Erivan yönetimi ara statüyü reddetmemektedir, sadece araçların çözüm planında bu statünün hangi tarihte biteceğinin net olarak belirtilmesini talep ederek daha sonra referanduma yeşil ışık yakılmasını istiyor.

Ermenistan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan 2009'da Rusya'nın “RTR” adlı televizyon kanalına verdiği röportajda bir iddia ortaya attı. Sarkisyan, yalnızca Dağlık Karabağ'ın statüsünün belirlenmesinden sonra Azerbaycanlı kaçkınların geri dönebileceğini söyledi. Ermenistan Devlet Başkanı bu düşüncesine, Dağlık Karabağ'ın statüsünün belirlenmesinden önce Azerbaycanlı kaçkınların geri dönmesi durumunda bölgede yeni bir kargaşanın oluşabileceği ihtimalini temel olarak alıyordu. AGİT bünyesindeki Minsk Grubu'nun şimdiye kadar yaptığı tüm çözüm planlarında, Azerbaycanlı kaçkınların geri dönüşü Karabağ'ın statüsünün kesinleşmesinden önceye tesadüf etmektedir. Madrid veya Yenilenmiş Madrid Prensipleri'nde de durum böyledir. Konuya mantık çizgisinden yaklaşacak olursak Azerbaycanlı kaçkınlar Karabağ'a geri dönseler bile Ermeniler çoğunlukta olacağı için istenilen oylamada çoğunluğa sahip olacaklardır. Hâl böyle olunca Sarkisyan neden tereddüt ediyor? Ermenistan Devlet Başkanı galiba geri dönüş yapacak Azerbaycanlı kaçkınların Dağlık Karabağ'ın “bağımsızlık” taleplerini kabul etmeyeceğinden ve tarihi henüz belirlenmeyen referandumu boykot edeceklerinden korkmaktadır. Bu durum da Ermenilerin örnek verdiği Kosova modeline benzemektedir. Kosova'da toplu bir şekilde yaşayan Sırp azınlık, Arnavut çoğunluğun bağımsızlık ve hâkimiyetini tanımayarak Sırp kanunlarını uygulamaktadır. Aynı şekilde Şuşa ve çevre köylerde yaşayan

Azerbacan Türklerinin de bağımsızlık talep eden Hankendi'nin talimatlarına uymayacak ve bağımsız hareket edecekler. Bu durumda da ayrılıkçı Ermenilerin kendileri iç bölücülükle karşı karşıya kalacaklar.

Ermeni azınlık Azerbaycan'ın sınırları içerisinde kendi kaderini tayin etmek istiyorsa, aynı şekilde Azerbaycanlı azınlık da Dağlık Karabağ'da kendi kaderini tayin etme hakkını ister. Ermeniler iç ayrılıkçılığı güç kullanarak çözmeye kalkıştırlarsa, probleme Azerbaycan ordusu da karışmak durumunda kalır. Böylelikle de yeniden 20 yıl önceki duruma geri dönlür. Ancak bu defa ayrılıkçıların bölgenin ezelî sakinleri olan Azerbaycan Türklerini kendi yurtlarından kovma olasılığı bir hayli azalmış olur. Görünen o ki, Sarkisyan şimdiden kendini garantiye almak istediği ve olayların istediği istikamette gitmeyebileceğinden korktuğu için "önce statü, sonra göçmenler" demektedir. Ancak böyle bir durumu ne Azerbaycan ne de uluslararası toplum kabul eder. Dağlık Karabağ'ın statüsünün belirlenmesi talebi, en iyi durumda sorunun çözümünün uzaması, en kötü durumda ise ateşkesin ihlal edilmesi durumlarının artması ve sorunların tekrardan alevlenmesi aşamasına geçilmesi demektir.

Minsk Grubu'nun eşbaşkanları bu yüzden ilk olarak Dağlık Karabağ için ara statüyü teklif etmekte. Bu gerçekleşirse Dağlık Karabağ sorununu çözebilmek mümkün olur.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Томас Харботл. Битвы мировой истории (Аландские острова - северная война);
2. А.В.Моденов, Ю.В.Моденова. Аландские острова. 2009;
3. "Tatarıstan prezidenti Mintimer Şaymiyev Bakıda ikitərəfli əlaqələri müzakirə etdi". "Azərbaycan" qəzeti, 22 noyabr 1996;
4. Р.Ф. Абдрахманов. Республика Татарстан. Модель этнологического мониторинга. Категория 3. Власть, государство и политика. 1999;
5. Elmar Məmmədیارov. "Ermənistanın mövqeyində bəzi yeni təqəmlər var". "Azadlıq" radiosu. 2008;
6. Т.М.Исламов. Австро-Венгрия в Первой Мировой войне. Крах империи. Южный Тироль. 2001;
7. "Далай-лама в гостях у регионального правительства Южного Тироля - автономного региона Северной Италии с особым законодательством". ASKA. 2009;
8. "Тбилиси предлагает Сухуми и Цхинвали модель автономии Южного Тироля". Газета "Резонанси". 2008;